

EKOLOŠKA PARADIGMA U TRADICIONALNOM I POSTMODERNOM AMBIJENTU

Slobodan Nešković

Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
Srpska kraljevska akademija – SKAIN, Beograd

Apstrakt: *Temat zaštite i unapređenja životne sredine predstavlja esencijalnu oblast angažovanja svih relevantnih subjekata međunarodne politike. Ekološka paradigma u tradicionalnom i postmodernom kontekstu označava strateški pristup u rešavanju izraženih kontroverzi ljudskog društva u različitim etapama njegove egzistencije. Globalizacija životne sredine je najstariji vid tog svetskog procesa, koja u savremenim uslovima dobija poseban značaj. Negativni trendovi u tretmanu ekoloških problema na svim nivoima organizovanja planetarne zajednice, obavezuju međunarodne aktere da permanentno primenjuju adekvatne mere u kontekstu ekološke bezbednosti čovečanstva.*

Ključne reči: *Ekološka paradigma, tradicija, postmoderno društvo, ekološka bezbednost, saradnja, kriza, međunarodna politika*

ECOLOGICAL PARADIGM IN TRADITIONAL AND POSTMODERN ENVIRONMENT

Abstract: *Thematic promotion and protection of the environment is an essential area of engagement of all relevant entities of international politics. The ecological paradigm in traditional and postmodern context means a strategic approach to resolving the controversy of human society, expressed in different stages of its existence. The globalization of the environment is the oldest form of this global process, which in modern terms has acquired special significance. Negative trends in the treatment of environmental problems at all levels of the planetary community, bound by international actors to continuously apply appropriate measures in the context of environmental security of mankind.*

Key words: *ecological paradigm, tradition, postmodern society, environmental security, cooperation, crisis, international policy*

1. UVOD

Ekološke protivrečnosti i zaštita životne sredine već više decenija predstavljaju prvorazredni problem čovečanstva, bez obzira na trenutni stepen razvoja društva i proizvodnih snaga u pojedinim delovima naše planete. Istovremeno, to je jedan od najatraktivnijih temata za sve kompetentne subjekte međunarodne politike. Narušavanje ekološke ravnoteže nastaje kao posledica čovekove radne delatnosti, kojom čovek „prisvaja“ prirodu, i stvara proizvode. Pri tome ne dolazi samo do poremećaja ekološke ravnoteže i ekosistema, već i do ugrožavanja integriteta čoveka i njegovog opstanka.

Postmoderno društvo se suočava sa sledećim globalnim problemima: - oštećenjem biosfere i njenim ekosistemima, - ogromnim brojem stanovnika – preko 7 milijardi izrazito nepovoljnim demografskim tokovima - iscrpljivanjem i umanjnim količinama mnogih izvora mineralnih i energetske sirovina, - zagađenjima i degradacijom medijuma vazduha, vode, zemljišta, - globalnim promenama klime, - uništenim vrstama biljnog i životinjskog sveta i daljim ugrožavanjem biodiverziteta, - beskućništvom ¼ svetskog stanovništva, - oštećenjima ljudskog zdravlja i ugrožavanjima života, - velikim količinama otpada u sva tri agregatna stanja i sl. Opstanak ljudskih zajednica je u prošlosti veoma često bio ugrožen prirodnim

katastrofama, epidemijama, ratovima, oskudicom hrane i drugim uticajima koji su, međutim, uvek bili prostorno ograničeni. Za razliku od egzistencijalnih kriza prošlosti, krize današnjice ne potiču od prirodnih nepogoda koje su prostorno ograničene, već od globalnog nesklada u idejno-materijalnom smislu čitave industrijske civilizacije.

Očuvanje životne sredine je civilizacijska obaveza čovečanstva. Da bi se buduće generacije razvijale i napredovale treba temeljno promeniti odnos prema životnoj sredini. U tom smislu, očuvanje životne sredine, životinja i biljaka predstavlja nezaobilazni faktor unutrašnje stabilnosti i bezbednosti jedne zemlje. U središtu istraživanja globalne, nacionalne i ekološke bezbednosti se nalazi čovek, kao esencijalni subjekt fenomena ljudske bezbednosti.

U kontekstu rešavanja problema životne sredine, potrebno je dati akcenat na održivi razvoj kao najkompleksniji model, iskazan kroz „ekološku paradigmu“, kao novu filozofiju života, rada i progresa. Ekološka paradigma predstavlja strategiju socioekološkog optimuma u čijoj osnovi se nalazi ravnoteža između čoveka, društva i prirode. Ona civilizaciji pruža putokaz za prelazak iz tradicionalnog, industrijskog u postmoderno društvo kroz sve segmente međunarodne politike.¹

2. EKOLOŠKA PARADIGMA I TRADICIONALNA MEĐUNARODNA POLITIKA

Prema enciklopediji “Životna sredina i održivi razvoj” pod životnom sredinom se podrazumeva “kompleks svih uticaja van određenog organizma, koji dolaze kako od nežive prirode, odnosno fizičko-hemijskih uslova sredine, tako i od drugih živih bića, i tako skupno deluju na dati organizam, na onom mestu na kojem živi. Prema tome, za svaki pojedinačni organizam okolna, životna sredina je i neživa priroda, određena uslovima (temperatura, vlažnost, pH zemljišta) i raspoloživim resursima (energija, voda, mineralni elementi), kao i živa priroda, koju čine druga živa bića sa kojima je u neposrednom ili posrednom kontaktu.

Ekološki sociolog Reley Dunlop predložio je pomak u načinu gledanja ljudi na svetske resurse. Ovaj pomak ima oblik kontrasta između tradicionalnog dominantnog zapadnog svetskog pogleda i nove ekološke paradigme u načinu prilaza svetskim resursima.

Tradicionalni ekološki obrazac inkorporira sledeće segmente:

- Ljudi su jedinstveni i imaju vlast nad svim ostalim živim organizmima.
- Ljudi su gospodari sopstvene sudbine – imaju intelektualne i tehnološke resurse za rešavanje svih problema.
- Ljudi imaju pristup beskonačnoj količini resursa.
- Ljudska istorija podrazumeva beskonačno napredovanje ka boljem.

Postmoderna ekološka paradigma obuhvata savremene postulate:

- Ljudi su zavisni od drugih živih organizama, tako da njihovo očuvanje daje prednost ljudskoj vrsti.
- Mnoge ljudske aktivnosti imaju negativne uticaje/posledice na životnu sredinu
- Neki prirodni resursi, kao npr. fosilna goriva, su ograničeni.
- Ekološke prinude, kao što je npr. Kapacitet brige o životnoj sredini su nametnute.

Razmatranje temata zaštite čovekove životne sredine, mora se povezati sa procesima narušavanja prirodne sredine koja nastaje, pre svega kao posledica čovekove delatnosti u radnoj sredini. Na višestruke veze između radne i životne sredine ukazuje i definicija koju sadrže standardi ISO 14001 i ISO 14004. Ona čak u svojoj osnovi najpre polazi od životne sredine organizacije, odnosno okruženja u kojem određena organizacija radi. Prema ovim standardima životna sredina je definisana kao “okruženje u kojem određena organizacija radi, uključujući vazduh, vodu, zemljište, prirodne resurse, floru, faunu, ljude i njihove uzajamne odnose”.

O politici životne sredine moguće je govoriti sa različitih stanovišta. Za nas se u kontekstu ove analize čini interesantnim razlikovanje politike životne sredine koju organizuju i vode država i međunarodne organizacije od politike životne sredine koju organizuju i vode različiti privredni subjekti.

¹ Nešković, S. Ekologija i menadžment životne sredine, Beograd: VPŠ Čačak, 2011, str.305.

Kada se govori o politici zaštite životne sredine čiji glavni subjekti su različite privredne organizacije, onda ono što najpre mora da se uvažava su osnovni elementi politike zaštite životne sredine šire društvene zajednice u kojoj ti subjekti posluju, države ili međunarodne organizacije, čiji je član ta država.

Ali, i bez toga, privredni subjekti moraju da vode računa o elementima politike zaštite životne sredine međunarodnih organizacija uvek kada nameravaju da svoje proizvode ili usluge plasiraju na tržišta koja su u uključena u neke međunarodne integracione procese.

Prema definiciji datoj u EMAS Pravilu EZ politika kompanija u oblasti životne sredine obuhvata sve ciljeve te kompanije u vezi sa životnom sredinom uključujući tu i usaglašenost sa zahtevima koji se odnose na životnu sredinu. Prema standardu ISO 14001 politika zaštite životne sredine je definisana kao izjava organizacije o namerama i principima koji se odnose na njen ukupan učinak u zaštiti životne sredine. Svi ekološki faktori se dele na biotičke i abiotičke.

Biotički faktori su organskog porekla i tu spadaju: uticaj biljaka na biljke; uticaj životinja na biljke; uticaj životinja na životinje; međusobni uticaji mikroorganizama i njihov uticaj na biljke i životinje: čovek i njegov uticaj na prirodu i pojedinačna živa bića u njoj. Pod abiotičkim ekološkim faktorima se podrazumevaju faktori neorganskog porekla kao što su klimatski faktori (voda, vlažnost, vazduh, vetar, id.), geofizički (gravitacija, magnetizam, itd.), edafski i orografski (odlike reljefa). Za odnose faktora sredine od izuzetne važnosti su: prilikom energije i njeno korišćenje; prilikom i kruženje nutrijenata i promenljivost faktora sredine. U vezi sa faktorima sredine posebno mesto zauzimaju klimatski faktori.

U većoj ili manjoj meri uticaj faktora okoline, posebno materijalne (geografske), a i društvene, na spoljnu politiku država i međunarodne odnose prisutan je već duže vreme i to u mnogim radovima. Najpre, postoji ekološki analitički koncept koji su razradili i formulisali *Harold i Margaret Sprout*. Pristup Sproutovih je izrazito

bihejvoristički. U prvom planu njihovog posmatranja međunarodnih odnosa nalazi se ljudsko ponašanje, ali težište njihovog interesovanja je na uticaju faktora okoline na donošenje spoljnopoličkih odluka, kao i efekte odnosno ishod tih odluka u praksi.

Prilikom definisanja ekološkog pristupa Sproutovi polaze od takozvanog ekološkog trojstva: okolina, okolinom okruženi entitet i međuodnosi te okoline i entiteta. To čini osnovnu strukturu njihovog ekološkog koncepta. Odnos entitet-okolina svakako je fokusna tačka ekološkog pristupa. Ovaj odnos uvek implicira određenu kombinaciju svojstava datog entiteta i uslova koji ga okružuju. Samo u toj kombinaciji može se objasniti jedna pojava ili događaj. Za biološke nauke karakteristična je opšta hipoteza da se odnos organizam-okolina svode na adaptaciju: da bi preživio organizam mora da se adaptira uslovima okoline. U oblasti ljudske ekologije situacija je drugačija: istorijski trend se kreće „od nužnosti prilagođavanja da bi se preživelo ka sve većoj sposobnosti menjanja i kontrolisanja uslova okoline i događaja“.

Međutim, uporedo s tim, napredak tehnologije, porast stanovništva i druge komponente savremenog razvoja sve više potenciraju međupovezanost i međuzavisnost unutar i između ljudskih zajednica. Najzad, ističe se dimenzija prostora i prostorne distribucije fenomena, jer svi entiteti i okolina koja ih okružuje, pa shodno tome i njihovi međusobni odnosi, egzistiraju u geografskom prostoru, tzv. habitatu. Time se, zapravo, zaokružuje polazna ekološka konstrukcija Sproutovih, koji uz ekološko trojstvo (entitet, okolina koja ga okružuje, odnosi entitet-okolina) vezuju kao bitne koncepte promene i transformacije, međupovezanosti i međuzavisnosti, i prostora i prostorne distribucije. Oni na ovoj polaznoj osnovi dalje razvijaju svoju ekološku misao, pri čemu osnovu cele stvari čini međuodnos čoveka i njegove sredine, što u oblasti međunarodnih odnosa i politike uopšte znači odnos donosilaca odluka i njihove sredine, tj. uticaj faktora okoline na političko odlučivanje i na realizaciju odluka.

Postoji još jedan ekološki pristup koji je manje bihejvoristički, a to je ekološki pristup *Russetta*. On se bavi dejstvom faktora okoline na politički i

posebno međunarodni sistem. U fokusu njegovog posmatranja su promene koje nastupaju kod ovih faktora, a cilj istraživanja je unapređenje sposobnosti predviđanja budućeg razvoja u oblasti međunarodnih odnosa.

U pitanju je buduće stanje sredine u okviru koje će se donositi političke odluke.²

U procesu života i rada čovek menja sredinu u kojoj boravi. Te promene se odvijaju u dva suprotna smera: - Pod uticajem aktivne stvaralačke delatnosti antropogenog uticaja čoveka ona se menja, usled čega dolazi do obrazovanja "civilizacijskog sklopa", koji se stalno usavršava, koji štiti čoveka od negativnih spoljnih faktora (surove klime, elementarnih nepogoda, infektivnih bolesti i sl.), - Nepromljišljeno, izazvano trenutnim interesima pojedinih grupa ljudi, mešanje u prirodne procese; građevinarstvo i funkcionisanje industrijskih objekata koji ugrožavaju životnu sredinu, dovodi do degradacije životne sredine. Taj proces se ispoljava, ne samo u poremećaju prirodnih procesa, izumiranju mnogih vrsta biljaka i životinja, već se negativno održava na život i rad ljudi (na njihovo zdravlje, demografsko ponašanje i dr.). Negativne posledice ljudskog uticaja na životnu sredinu prevladale su u industrijskom razvoju toliko da su stvorile uslove ekološke krize koja je u stanju da prirodnu sredinu učini nepogodnom za život čoveka. Smena negativnog uticaja čoveka na životnu sredinu pozitivnim, danas je jedan od osnovnih zadataka za dalji održivi razvoj čovečanstva. Posle početka industrijske revolucije, životna sredina utiče na kulturu i oblike socijalne organizacije u kombinaciji sa drugim najvažnijim faktorima (formacijskim nivoima društva, konkretnim istorijskim situacijama), i uglavnom posredno, preko njih. Postoji mišljenje da, ukoliko je veći stepen socijalnog i ekonomskog razvoja društva, utoliko je manja specifična težina životne sredine među faktorima, koji određuju njegovu dalji sudbinu. U suštini, uticaj životne sredine se u tim slučajevima, oseća na sve složeniji način, ali nikad nije toliko mali, da se nebi uzimao njegov

neprolazni značaj u svakoj istorijsko-kulturnoj analizi.

Međunarodne organizacije predstavljaju subjekte međunarodnog prava bez kojih je savremene međunarodne odnose teško zamisliti.

Intenzivan naučno-tehnološki razvoj u poslednjih nekoliko decenija doprineo je da se na međunarodnoj sceni pojave novi problemi, koji ranije ili nisu postojali ili nisu uočavani, pa je samim tim došlo i do potrebe osnivanja međunarodnih organizacija koje bi doprinele rešavanju tih problema, uključujući tu i zaštitu životne sredine. Najraniji međunarodni naponi u pravcu rešavanja pojedinih pitanja zaštite životne sredine učinjeni su u oblasti voda, da bi taj proces kasnije bio proširen na zaštitu ostalih segmenata prirode (zaštita vazduha, tla, divlje flore i faune itd.).

Prema "Političkoj enciklopediji" međunarodna organizacija predstavlja "ustanovu koju osnivaju države, organizacije, institucije ili pojedinci, sa ciljem da na međunarodnom planu ostvaruju zadatke od zajedničkog interesa". Najšire govoreći, međunarodne organizacije imaju u oblasti zaštite životne sredine ulogu koja se, u principu, ne razlikuje od uloge koju one igraju u drugim oblastima međunarodnih odnosa, s tim što je sadržaj aktivnosti ovde određen specifičnostima oblasti o kojoj je reč. Jedni od najvažnijih međunarodnih dokumenata kojima su definisane osnove politike i prava životne sredine su Rio deklaracija, koja je najvećim delom okrenuta ka obavezama država, subjekata međunarodne saradnje, i definisanju mesta i uloge čoveka i različitih grupacija, kao i Agenda 21.

U principu bi se moglo konstatovati da se uloga međunarodnih organizacija u oblasti zaštite životne sredine kreće u sledećim okvirima:

- unapređivanje ukupne međunarodne saradnje;
- priprema i izrada međunarodnopravne regulative u oblasti životne sredine;
- učešće u ostvarivanju obaveza iz međunarodnih ugovora u oblasti životne sredine;
- nadzor nad ostvarivanju obaveza iz međunarodnih ugovora u oblasti životne sredine.

Navedeni postulati o poziciji međunarodnih organizacija kod rešavanja ekoloških kontroverzi ukazuju na njihovu odlučujuću ulogu ne samo u

² Nešković, S. Zemljište i vode kao resursi od značaja za strategiju nacionalnih interesa, Beograd: Prvredna komora Srbije, 2008.

očuvanju kvaliteta životne sredine, već i unapređenju parametara njenog održivog razvoja.

Međunarodna politika u svom tradicionalnom, klasičnom i naročito novom, postmodernom kontekstu obuhvata delovanje svih kompetentnih međunarodnih subjekata u užoj oblasti ekološke politike.

3. EKOLOŠKA BEZBEDNOST I ODRŽIVI RAZVOJ U POSTMODERNOM AMBIJENTU

Čovečanstvo na početku 21. veka zna dovoljno o sebi i prostoru koji ga okružuje, jer ono je onaj deo prirode koji se najdublje i najdinamičnije osvešćuje i samu sebe spoznaje. Međutim, agregati kolektivne svesti u smislu ekološke odgovornosti za budućnost još uvek nisu jasno vidljivi. Naprotiv, savremeno društvo živi u realnom okruženju rapidno rastuće ekološke, ali i svake druge neizvesnosti, nepravovremene objektivnosti (indolentnosti) i strahom za budućnost nadograđene realnosti (javno nestrpljenje).

Situacija do skora nije bila takva, a svako ekološko pitanje je imalo karakter subverzivnog – društveno nepoželjnog. Dugotrajno zatvaranje očiju pred objektivnom stvarnošću doprinelo je da nam se čini da je ”problem došao niotkuda“, a da je tako brzo postao ključ opstanka. Ovo sažimanje prostora i vremena, a time i uslova za dalji razvoj i osnovnu biološku egzistenciju čovečanstva uslovljava da pitanja ekološke bezbednosti postanu legitimne i univerzalne teme interesovanja nauke i društvene prakse. Ovakav, nov način promišljanja nije samo rezultat intelektualne inventivnosti pojedinaca već, možda pre, saznanja o rastućoj zavisnosti društva (”paradoks tehnologije“) od globalnih procesa u ekosferi i njenom okruženju. Isto tako, usloznavanje pitanja ekološke bezbednosti ukazuje da je vladajući (moderni) naučno-tehnološki eksperiment imao softversku grešku i da ekološka postmoderna perspektiva ne može da bude rešena negiranjem potrebe društva za jednim kvalitativno novim odnosom prema ekosferi.

Najugroženiji su oni resursi, uslovi i dobra Zemlje za koja nijedan pojedinac i(li) nacionalna

vlada lično nije bila odgovorna (efekat staklene bašte, povećanje radioaktivnosti, ozonski omotač, stanje svetskog mora, diverzitet života i dr.), a koja ugrožavaju opstanak čovečanstva i biosfere uopšte.

U uslovima narastanja svesti o stanju, značaju i suštinskoj zavisnosti čovečanstva od svojstava ekosfere i odnosa prema njoj (odnos objektivno – subjektivno) brzo je evoluirao od autarkičnog i indolentnog do hipersenzibilnog. Tako je problem stanja, održivosti i mogućnosti samoorganizacije ekosfere aktuelizovan do nivoa ključnog razvojnog i egzistencijalnog pitanja sadašnje civilizacije – priznat za prvorazrednu determinantu sveukupnog opstanka i razvoja.

Bezbednost u postmodernom ambijentu nije determinisana samo vremenskom dimenzijom, već i potrebom dekonstrukcije i(li) tranzicije teorijskog i praktičnog modela dosadašnjeg načina življenja – razlaz sa onim što mu je prethodilo – promena arhetipske (Biblijske), ali i praktično vladajuće antropocentrične svesti o odnosu nadređenog i podređenog, odnosno o odnosu ljudi i celokupnog prirodnog ambijenta. Težište treba pomeriti sa dileme primarnog ili sekundarnog posednika u pravcu dobrog domaćina (*boni paters familias*) i staratelja nad prirodnim dobrima, jer čuvajući ekosferu i njeno okruženje čovek čuva i sebe samog. Ovome veliki doprinos daje i razvoj nauke o mikro svetu (živom i neživom) i nova shvatanja o evoluciji ekosfere – najveća intelektualna dostignuća savremenog doba – koja u svojoj ukupnosti predstavljaju osnovu za potpuno novi prilaz istraživanju jedinstva, međuzavisnosti i nesigurnosti egzistencije ljudskog društva u modernom i postmodernom ambijentu.³

Koncept ekološke bezbednosti na planeti Zemlji, treba shvatiti kao ostvarivanje ekološke bezbednosti ljudskog roda kao i ostvarivanje ekološke bezbednosti svakog pripadnika tog roda. U težnji za iznalaženjem nastao je i model *održivi razvoj*. Njegovu suštinu čini zahtev za usaglašavanjem ekonomskih delatnosti sa ekonomskim mogućnostima tj. sa potrebom

³ Nešković, S. Nacionalni interes i zaštita životne sredine u postmodernom globalnom ambijentu Beograd: Fakultet organizacionih nauka, 2007, str. 10.

očuvanja ekološkog balansa u cilju očuvanja uslova života ljudskog roda uz poštovanje ljudskog dostojanstva svakog pripadnika tog roda.

U ovom kontekstu treba da razmatramo i međunarodnu saradnju u zaštiti životne sredine, posebno u promišljanju dva značajna dokumenta koja su usvojena u okviru te saradnje. *Deklaracija o održivom razvoju* (1992.godine) i *Milenijumsku deklaraciju* (2000.godine). Na konferenciji UN o čovekovojoj životnoj sredini u Rio de Žaneiru 1992.godine usvojena je *Rio deklaracija o životnoj sredini i razvoju* u kojoj je promovisan koncept održivog razvoja.

U Deklaraciji je ukazano na potrebu ostvarivanja ciljeva zaštite životne sredine i razvoja u njihovoj povezanosti i podsticanje održivog razvoja makroekonomskom politikom, omogućavanje ekonomski prihvatljivog načina života svim ljudima uz iskorenjivanje siromaštva i iznalaženja obrasca proizvodnje i potrošnje koji smanjuju opterećenost prirodne sredine, uz zadovoljavanje osnovnih potreba ljudi. U stvari, prihvatanje koncepta održivog razvoja trebalo bi da doprinese otklanjanju negativnih posledica dotadašnjeg razvoja nauke i tehnologije na životnu sredinu čoveka i njenu dalju degradaciju. Ostvarivanje ovog koncepta u suštini je zahtevalo ekologizaciju proizvodnje.⁴

Na značaj obrazovanja za zaštitu i unapređenje čovekove sredine u razvijanju ekološke svesti i promenu odnosa prema čovekovojoj sredini ukazivano je i ukazuje se na skoro svim međunarodnim skupovima vezanim za probleme u vezi sa čovekovom sredinom, a neki od tih skupova bivaju posvećeni samo ovom obrazovanju. Tako je na značaj ovog obrazovanja ukazano kako u Deklaraciji prve konferencije Ujedinjenih nacija o čovekovojoj sredini 1972. godine, tako i u Deklaraciji Ujedinjenih nacija o čovekovojoj sredini 1982. 1983. godine, kada je u Beču je održan na nedržavnom nivou skup 60 eksperata iz 15 zemalja o obrazovanju i politici u oblasti životne sredine. Na tom skupu je doneta Bečka deklaracija.

Problemima obrazovanja za zaštitu i unapređenje životne sredine posebnu pažnju posvetile su 2 organizacije UNESCO i UNEP. Kao bitni ciljevi ovog obrazovanja naznačeni su:

- predočavanje kompleksnosti okoline kao jedinstva bioloških, fizičkih, društvenih i kulturnih činilaca;
- razvoj nacionalne svesti o značaju okoline za društveni razvoj i
- saznanje o ekonomskoj, političkoj i ekološkoj vezanosti o zavisnosti modernog sveta.

Ovo obrazovanje treba da doprinese oformljenju konstruktivnog stava prema sredini, kako u filozofskom tako i u pragmatičnom smislu.

Definicija obrazovanja za zaštitu i unapređenje čovekove sredine mora da iskaže, u datim uslovima, na koga se to obrazovanje odnosi i koji su ciljevi tog obrazovanja.

Obrazovanje za zaštitu i unapređivanje čovekove sredine predstavlja svesno i plansko razvijanje znanja o čovekovojoj sredini u toku čitavog života čoveka, koje ima za cilj razvijanje svesti o osnovnim karakteristikama čovekove sredine, odnosa u njoj i odnosa prema njoj, na osnovu koje će čovek težiti očuvanju i unapređivanju sredine na način kojim se obezbeđuje egzistencija čovekovog roda u sadašnjosti i budućnosti.

4. EKOLOŠKA GLOBALIZACIJA I MEĐUNARODNA SARADNJA

U današnje vreme razvoj i napredak globalizacije mnogo je snažniji i sveobuhvatniji nego što je to bio pre desetak godina. Iz tog razloga sam svetski poredak i struktura društva pretrpeli su izmene pod njenim uticajem. Nacionalne države moraju se u potpunosti uklopiti u globalno društvo a da bi taj prelazak bio olakšan potrebno je razviti međunarodnu saradnju u nekoliko oblasti. Entoni Gidens ističe da postoji pet frontova međunarodne saradnje u kojima je potrebno razviti ili ojačati već postojeće globalne institucije. Tih pet oblasti su: upravljanje svetskom ekonomijom, svetskom ekologijom, regulacija korporativne moći, kontrola ratovanja i podsticanje transnacionalne demokratije. U svakoj od ovih oblasti prisutni su veliki problemi sa

⁴ Nešković, S., Menadžment ljudskih resursa u postmodernom ambijentu-implikacije na nacionalnu bezbednost i životnu sredinu, Zbornik radova, Divčibare: CESNA B, 2009, str. 45.

kojima se suočavaju institucije ali u svakoj od njih rastuća globalna integracija nudi rešenje tih problema.

Ekološka globalizacija je najstariji, najfundamentalniji i najprisutniji oblik globalizacije. Ona se može definisati kao transport materijala na dugim rastojanjima u atmosferu ili okeane, ili bioloških materija kao što su patogeni ili genetski materijali, koji utiču na ljudsko zdravlje i blagostanje. Ona može nastati prirodnim putem, i na to čovek ne može uticati, ali može nastati i kao rezultat delovanja čoveka. Primeri za ovu dimenziju globalizacije su brojni: od epidemije malih boginja, kuge, side pa do pojave globalnog zagrevanja, ozonskih rupa itd. Budući da na zemlji živi preko šest i po milijardi stanovnika, a da su bogatstva kojima planeta raspolaže, danas ista kao i u prošlosti, kada je bilo znatno manje stanovnika, moguće je očekivati u pojedinim područjima sveta „dolazeću anarhiju“. Ona negde, kao što je to slučaj sa Bliskim Istokom, gde postoji nedostatak pitke vode, može izazvati krvave sukobe između Izraelaca i Arapa oko kontrole nad tim bogatstvima. Ipak, svet još nije propao. Priče o njegovoj propasti, moralnoj i zagađenosti svake vrste, stare su gotovo koliko i čovečanstvo.⁵

Globalne ekološke teškoće sa kojima se svet danas suočava, izazovne su i važne onoliko koliko i problemi nejednakosti ili ekonomski problemi. Medjutim, mogućnosti budućeg rešavanja globalnih ekonomskih problema nudi optimizam što nije bio slučaj do pre desetak godina. Tada se pretpostavljalo da su ekonomski razvoj i industrijska ekspanzija u direktnom sukobu sa zdravim upravljanjem - ekologijom. Primenjivanje strogih ekoloških standarda je tada značilo da troškove okoline na sebe mora da preuzme biznis, a ti troškovi izazivaju rast cena i opadanje konkurentnosti. Svi izgledi su bili da su ekološke organizacije i industrija u neizbežnom sukobu. Medjutim, nova orijentacija u ekološkoj modernizaciji pokazala je da borba za zaštitu životne sredine može da pomogne i čak unapredi industrijsku proizvodnju. „Jedan ekološki sofisticiran nadzor može obezbediti inovacije koje

proizvodjačima omogućavaju da rade efikasnije povećavajući produktivnost.“ Odličan primer za tako nešto desio se 1992. godine u Nemačkoj. Tada se „Gripis“ (Greenpeace) založio za korišćenje jednog rashladnog uređaja koji je bio ekološki mnogo sigurniji od onih koji su do tada predstavljeni na tržištu. Tada se prvi put u istoriji desilo da ova organizacija, koja se bavi zaštitom životne sredine, podrži jedan komercijalni proizvod, čak se upustivši u njegovo reklamiranje. Vreme je pokazalo da je pominjani rashladni sistem efikasniji i jeftiniji od postojećih, što je uzrokovalo da se kasnije većina proizvođača preusmeri na tu tehnologiju. Drugi primer saradnje pronalazi se u holandskoj cvečarskoj industriji. U ovoj zemlji je donedavno intenzivnim metodama kultivacije, korišćenjem pesticida i veštačkih đubriva zagadjivano zemljište. Tek od skoro je usavršen sistem zatvorenih kanala u kojima cveće ne raste direktno iz zemlje, nego u vodi i na sitnom kamenju. Kvalitet proizvoda je poboljšan primenom ovog sistema a troškovi su smanjeni, što je prouzrokovalo povećanje konkurentnosti ove industrije. Ipak, u mnogim slučajevima nema tako zdravog uzajamnog odnosa, ali ima razloga da se pretpostavi da ga je moguće uspostaviti na šta ukazuju gore navedeni primeri.

Najznačajniji globalni problemi u oblasti životne sredine su: zaštita i održivo korišćenje biodiverziteta (i šuma); zaštita i održivo korišćenje zemljišta; zaštita i održivo korišćenje vodnih resursa; klimatske promene; oštećenje ozonskog omotača i opasne supstance i opasni otpad. Ovome treba dodati i probleme u vezi sa oruzanim sukobima i probleme u vezi sa neusklađenim odnosima između trgovinske i politike zaštite životne sredine.

Egzistiramo u celovitoj prirodi zemaljske kugle, u masi kulturne različitosti svetskog društva, na podeljenoj, ali deljivoj Zemlji. Zato je briga o prirodi pitanje života ili smrti svih živih bića i budućnost svih vrsta. “To ukazuje na prvorazrednu važnost uključivanja svih subjekata međunarodnog sistema i uspostavljanja plodotvorne saradnje u kontekstu projekta ekobezbednosti. Taj koncept uključuje formulisanje strateških dokumenata na nivou pojedinačnih država, u čijem središtu se nalazi čovek kao

⁵ Nešković, S., Globalizacija životne sredine i međunarodna saradnja u ekološkoj bezbednosti, Banja Luka, knjiga II, 2009, str.

najvažniji subjekt i nosilac projekta izmenjenog pristupa rešavanju svih društvenih protivrečnosti.⁶

U kontekstu ovakvog pristupa razmatranju i rešavanju ekonomskih problema bilo je potrebno, i potrebno je izgraditi nov pogled na svet čiju će osnovu činiti saznanja: čovečanstvo je deo i sastavni deo prirode; postoji ograničenost i konačnost prirodno-sistemskog (ekološkog) potencijala zemlje; zajednički je interes ljudi u planetarnom svetskom društvu da se očuvaju atmosfera, voda i zemljišta, kako bi međunarodna zajednica preuzela na sebe odgovornost za očuvanje "pravila sigurnosti na planeti, za očuvanje konstantne ravnoteže energetskih materijalnih tokova." Obezbeđivanje ove konstantne ravnoteže zahteva usaglašavanje proizvodnje sa ekološkim faktorima sredine zasnovano na naučnim saznanjima. To usaglašavanje potrebno je na globalnom i regionalnom planu i na lokalnom nivou uz uvažavanje saznanja o povezanosti globalnog, regionalnog i lokalnog. U takvom pristupu treba voditi računa i o razlici između onoga što je tehnički moguće i onog što je društveno poželjno, ili u krajnjoj liniji prihvatljivo.

Koncept ekološke bezbednosti na planeti Zemlji, treba shvatiti kao ostvarivanje ekološke bezbednosti ljudskog roda kao i ostvarivanje ekološke bezbednosti svakog pripadnika tog roda. U težnji za iznalaženjem nastao je i model održiv razvoju. Njegovu suštinu čini zahtev za usaglašavanjem ekonomskih delatnosti sa ekonomskim mogućnostima tj. sa potrebom očuvanja ekološkog balansa u cilju očuvanja uslova života ljudskog roda uz poštovanje ljudskog dostojanstva svakog pripadnika tog roda. U ovom kontekstu treba razmatrati i promišljati i međunarodnu saradnju u zaštiti životne sredine, posebno u promišljanju dva značajna dokumenta koja su usvojena u okviru te saradnje. Deklaracija o održivom razvoju (1992. godine) i Milenijumsku deklaraciju (2000. godine). Na konferenciji UN o čovekovo životnoj sredini u Rio de Žaneiru 1992. godine usvojena je Rio

deklaracija o životnoj sredini i razvoju u kojoj je promovisan koncept održivog razvoja.

U Deklaraciji je ukazano na potrebu ostvarivanja ciljeva zaštite životne sredine i razvoja u njihovoj povezanosti i podsticanje održivog razvoja makroekonomskom politikom, omogućavanje ekonomski prihvatljivog načina života svim ljudima uz iskorenjivanje siromaštva i iznalaženja obrasca proizvodnje i potrošnje koji smanjuju opterećenost prirodne sredine, uz zadovoljavanje osnovnih potreba ljudi. U stvari, prihvatanje koncepta održivog razvoja trebalo je da doprinese otklanjanju negativnih posledica dotadašnjeg razvoja nauke i tehnologije na životnu sredinu čoveka i njenu dalju degradaciju. Ostvarivanje ovog koncepta u suštini je zahtevalo ekologizaciju proizvodnje.⁷

ZAKLJUČAK

Poznavanje ekoloških zakonitosti, procesa i pojava u međunarodnoj zajednici obogaćuje čoveka da sagleda prirodu u celini. Uređujući je prema svojim potrebama on ne sme da dovede do prekida procesa u njoj, niti da poremeti funkcionalnu ravnotežu koja postoji između živih bića i njihove životne sredine. To se može izbeći samo ako se dobro poznaju ekološke zakonitosti i ako se ponašaju ljudi uskladu s njima. Ekološka svest i ekološka etika predstavljaju obrazac života, koji poštuje i usklađuje sa prirodnim zakonima kruženje materije, trošenje energije i obnavljanje života, pri čemu podstiče da se od prirode uzima samo onoliko koliko je potrebno za obezbeđivanje osnovnih ljudskih potreba. Novi odnos prema životnoj sredini, kao i preobražaj duha savremene sfere rada postaje imperativ. Koncept održivog razvoja nudi mogućnost harmoničnog razvoja i implementacije projekta ekološke bezbednosti. Posmatrajući ekologiju sa globalnog nivoa, kao paradigmu novog odnosa prema čoveku i prirodi, uviđamo da je na delu proces radikalnog preoblikovanja i redefinisavanja našeg do sada problematičnog i pogrešnog shvatanja pojma prirode. Nova ekološka paradigma nastoji da afirmiše objektivno razumevanje životne sredine. Kada posmatramo ekologiju kao nauku, uviđamo

⁶ Nešković, S., Nacionalni interes i zaštita životne sredine u postmodernom globalnom ambijentu, Zbornik radova, Zlatibor: Fakultet organizacionih radova, 2007, str. 10.

⁷ Nešković, S., Menadžment ljudskih resursa u postmodernom ambijentu – implikacije na nacionalnu bezbednost i životnu sredinu, str. 45.

da se njen intezivan razvoj desio u drugoj polovini dvadesetog veka, a u kontekstu eskalacije parametara ugroženosti životnog ambijenta.

Zaštita i unapređenje čovekove sredine značajan je globalni problem savremenog društva.

Njegovo rešavanje inicira, između ostalog i pronalazak načina za racionalno i kompleksno korišćenje prirodnih resursa, kao i načina za vođenje aktivne demografske politike i razvijanje i unapređenje međunarodne saradnje u oblasti naučnih istraživanja. Ovo označava esencijalne postulate u postmodernom kontekstu međunarodne politike, posebno u sferi delovanja relevantnih subjekata i njihove odgovornosti za perspektivu ljudske populacije.

LITERATURA

1. Biočanin, R., Nešković, S., *Glosarijum humane ekologije*, Beograd, CESNA B, 2010.
2. Keohane, R., Nye, J., *Globalization, What's New, What's Not, and So What*, New York, 2007.
3. Nešković S., *Ekološki menadžment*, Beograd, Visoka škola PEP, 2010.
4. Nešković S., *Nacionalni interes i zaštita životne sredine u postmodernom globalnom ambijentu*, Beograd, Fakultet organizacionih nauka, 2007.
5. Nešković S., *Zemljište i vode kao resursi od značaja za strategiju nacionalnih interesa*, Beograd, Privredna komora Srbije, 2008.
6. Nešković S., *Postmoderni menadžment ljudskih resursa u turizmu i ekologiji*, Trebinje, Mediteranski dani, 2009.
7. Nešković S., *Globalna bezbednost u postmodernom ambijentu-implikacije na nacionalnu bezbednost i životnu sredinu*, Banja Luka, APEIRON, knjiga I, 2009.
8. Nešković S., *Globalizacija životne sredine i međunarodna saradnja u ekološkoj bezbednosti*, Banja Luka, knjiga II, 2009.
9. Nešković S., *Regioni i ekologija u strategiji međunarodnog ekonomskog ratovanja*, Sijarinska Banja, Hanns Seidel Stiftung, CESNA B, 2010.
10. Nešković S., *Establishing of communication competence the modern and vulnerable ECO-safety*, Užice, High Business Technical School, International conference-science and Higher education in function of sustainable development, 7-8. october 2010.
11. Nešković S., *Ekologija i menadžment životne sredine*, VPŠ Čačak, 2011.
12. Nešković, S., *Kvalitet života i javno zdravlje u konceptu ljudske bezbednosti postmoderne međunarodne zajednice*, Beograd: CESNA B, 2012.
13. Nešković, S., *Demografski procesi i nova paradigma nacionalne bezbednosti Srbije*, Niš: SANU i Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, 2012.